

ATATÜRK VE DEVRİNDEKİLERE GÖRE ANKARA*

Doç. Dr. Azmi SÜSLÜ**

Yüzyıllardan beri Osmanlı Devletini paylaşmak için yapılan yüzlerce plân, program, proje nihayet hedefine ulaşmış ve Müttefikler grubu içinde Osmanlı Devletini de yenik sayılarak, zaten çatlak bir vazo olarak imal edilmiş olan Sevr antlaşmasıyla Devlet işgal edilmeye başlanmıştı. Başşehir İstanbul'un işgali ve Meclis-i Mebusanın dağıtılması üzerine ise İstanbul için beslenen son ümitler de suya düşmüştü. Ancak buna rağmen hâla İstanbul'un başlatılacak millî mücadelenin merkezi olmasında ısrar edenler vardı. Bunlar içinde İstanbul Hükümetini, manda fikrini benimseyen bazı kimseleri, bazı yabancıları, hatta Atatürk'ün arkadaşlarından bazıalarını bile saymak mümkündür.

Daha İstanbul işgal edilmeden önce gerçekleri gören ve millî mücadelenin Anadolu'da ve özellikle Ankara'da teşkilatlanmasında ısrar eden Atatürk, 12 Mart 1920'de Ankara'dan İstanbul'a çektiği bir telgrafta, "İngiliz müfettişi olarak Ankara'da bulunan Vitol'un ağır eşyalarıyla birlikte Ankara'yı terkettiğini" ve İstanbul'da mühim ve vahim hadiselerin tahakkuk edeceğini, arkadaşlarının gâfil avlanmayarak sürat ve emniyetle Anadolu'ya geçmek için tertibat almaları gerektiğini"⁽¹⁾ bildirmiştir.

Halbuki daha 1919 yılında Ankarada Fıilen işgal altında bulunuyordu. İki bölük İskoçyalı - İngiliz askerinin istasyondan başlattıkları ve Cebeci - Demirlibahçe civarına yayılan bu işgale, Ulus civarına gelen ve bir Yahudinin konağına yerleşip bugün içinde bulunduğumuz bu ilk Meclis binasının tamamlanmamış binasını karargâh olarak kullanan Fransızlar ve onların getirdikleri Fas askerleri takip etmiştir. bu hareketlerle birlikte An-

(*) Bu tebliğ, 66. Açılış Yıldönümü dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 28 Nisan 1986 tarihinde ilk Meclis binasında tertip edilmiş olan "Millî Mücadelede Ankara" Panelinde sunulmuştur.

(**) Ankara Üniversitesi, Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü.

(1) Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri. İstanbul, 1955, s. 10 - 11.

kara'daki Türkler arasında tutuklamalar başlamıştır. Bunların bir kısmı İstanbul'a gönderilmiş; oradan kaçan veya kaçırılanlar tekrar Ankara'ya dönmüşler ve millî mücadeleye katılmışlardır. Bütün bu olanlarsa, küçük ve, bazı Avrupalı yazarlara göre, bir çöl görünümünde olan Ankara'da millî mücadelenin başlamasına yol açmıştır. Belirtmek gerekir ki, Ankaralıların harekete geçmesini sağlayan âmillerden diğer ikisi de, Ankara'yı bir müstemleke şehri olarak telakki edip gelen bu yabancıların tutumuyla, o zaman Ankara'da bulunan azınlıkların onlarla birlikte yaptıkları menfî faaliyetleri olmuştur.

Diğer taraftan Atatürkle görüşüp, kolordusunu Ankara'ya nakleden Ali Fuat Paşa da Ankaralıların şuurlanmasında ve teşkilatlanmasında önemli hizmetler vermiştir. İngiliz kontrol subayının kendisini ziyaretinde saygısız davranması üzerine onu tutuklatarak Merkez Komutanlığına hapsedirmesi ve İstanbul Hükümetinin direktifleri doğrultusunda hareket eden Ankara vâlisi Muhiddin Paşa'nın "sonsuz imkânları olan bu devletlere kafa tutmağa, onlara söz geçirmeğe imkân var mı?" sorusuna Ali Fuat Paşa'nın "Elbette var. Asker, sivil, bütün millet aynı gayede birleşirse, istilâcılar yeni bir savaşı göze alamazlar" cevabını vermesi halkın gücüne güç katmıştır.

Yine, Müftü Börekçizâde Mehmet Rifat Efendi başkanlığındaki, şehir eşrâfının yaptıkları faaliyetlerle de, İngiliz Muhipleri ve İtilâfçılar Fırkasından birçok kişinin de bunlara katılmasıyla millî mukavemet fikri halk arasında gelişmiştir. Bundan endişelenen İngilizler ise Cebeci'deki garnizonlarını İzmit'e nakletmek zorunda kalmışlar ve Ulus'taki Fransız müfrezesi de ortalıkta görünmez olmuştur.

Ankaralıların alenen ve toptan harekete geçmelerini sağlayan bir diğer olay ise, Mustafa Kemâl'in 28 Mayıs 1919'da Havza'da yayınladığı bir tamimle milleti İzmir'in işgâline karşı mitingler yapmaya çağırması olmuştur. Hemen birgün sonra, genciyle yaşlısıyla; öğretmeniyle, din adamıyla; köylüsüyle, şehirlisiyle bütün Ankaralılar Ankara'da ilk mitinglerini yapmışlardır. Bu durum, Ali Fuat Paşa tarafından "... O günkü manzara gözlerimin önüne geldiği zaman, mücadele yıllarının en tatlı heyecanını duyar, vatansever Ankaralıları takdirle anarım" şeklinde dile getirilmiştir.

Mustafa Kemâl'in Ankara'ya Hareketi

Sivas Kongresini müteâkip Kayseri yolundan hareket eden Mustafa Kemâl ve arkadaşları 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelmişlerdir. Onun sesizce Samsun'a hareket etmesinden bu yana geçen sekiz aylık sürede

çok şey değişmiştir. Artık, ilk işgal şaşkınlığı geçmiş, teşkilatlanma hazırlıkları ilerlemiş, millî mücadele fiilen başlamıştır. İşgalcilerin, dirilişine, şahlanışına inanmadıkları bu hareketin tablosunu Lord Kinross şöyle çizmiştir :

"Ankaralıların heyecanlı karşılayışı, Kemâl'in bu seçimi yapmakta haklı olduğunu gösterdi. "Mustafa Kemâl ve yeşil ordusunun" gelişi sokaklarda tellâllarla ilân edilmişti. Sultan rejiminin hışmına uğrayıp dağa kaçanlar, onu selamlamak için gizlendikleri yerlerden çıkıp geldiler; halk kendisini Kırşehir'de karşılamak için şehir dışındaki yollara döküldü; derişler, bu gelişi dualarla kutlamak için caddelerde sıralandılar.

Mustafa Kemal, eskimiş lastiklerinin içine bez doldurarak şişirildiğini söylediği, külüstür açık Benz otomobiliyle görüldü. Arkadaşlarıyla beraber şehre yaklaşırken, kendilerini bir gönüllü ordusu karşıladı. Yüzlerce atlı ve piyade, mahallî kıyafetleri içinde, eski biçim kocaman tüfekleriyle gösterişler yapıyor, bayraklarını sallıyor, arada bir sıradan ayrılarak havaya sıçrayıp yerli oyunlar oynuyorlardı. Kaleye çıkan dar ve dik sokaklar davul zurna sesleriyle çınlamaktaydı. Arkadan, daha ağırbaşlı bir yürüyüşle çeşitli esnaf loncalarının mensupları geliyordu.

Ankaralıları, şimdiye kadar böyle büyük bir toplantı görmemişlerdi. Şehirde bulunan birkaç yabancı, bu hâlî şaşkınlıkla seyrediyordu. Halk, millî duygularının coşkunluğunu göstermek için, yol değiştirerek, birkaç gün önce İngilizlerin işgal ettiği istasyondan geçti. O sırada daha üzerinde Fransız bayrağı dalgalanan, sonraki Meclis binasının etrafında, Fransızlarla Tunuslu askerleri duvarların üstüne tünemiş, bakıyorlardı. Mustafa Kemâl, Hacı Bayram Veli camii ve türbesini ziyarette bulunmayı ihmal etmedi. Sonra hükümet konağının balkonundan aşağıdaki halka bir teşekkür nutku verdi"⁽²⁾.

Mustafa Kemâl ise, daha sonra 1927'de irad edeceği Büyük Nutkunda bu heyecanı şöyle ifade etmiştir :

"Ankara'ya muvasalatımızı, 27 Kânunuevvel (Aralık) 1919 tarihli, şu açık tebliğ ile tamim ettik :

Sivas'tan Kayseri tarikiyle Ankara'ya hareket eden Hey'et-i Temsilîye, bütün güzergâhında ve Ankara'da büyük milletimizin harr ve samimî tezahürât-ı vatanperverânesi içinde bugün muvasalat eyledi. Milletimizin

(2) Lord Kinross, **Atatürk - Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, (Terc. N. Yeğinoğlu - A. Tezel), İstanbul, 1966, s. 312 - 313.

gösterdiği eser-i vahdet ve azim, memleketimizin temin-i istikbâli hakkındaki kanaatleri, lâyetezelzel bir surette tersin edici mahiyettedir.

Şimdilik, Hey'et-i Temsiliye Merkezi, Ankara'dadır. Takdim-i hürmet eylerim, efendim.

Hey'et-i Temsiliye nâmına
Mustafa Kemâl"(3)

Ankara'dan Türkiye'nin her tarafına gönderilen telgrafların metni de şöyleydi :

'Bir haftadan beri Ankara vilayeti mülhakâtından gönderilen hey'etler ve binlerce silahlı, atlı millî kuvvet kahramanları ile arslan köylülerden mürekkep seksen bini aşan vatansever tarafından bugün Sivas'tan gelen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi, eşi görülmemiş bir heyecanla karşılandı. Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemâl Paşa'nın sözleri, istiklâlini feda etmeye Allah'ın huzurunda yemin etmiş olan birleşmiş halk üzerinde pek derin bir tesir bıraktı. Bu tesir bütün hararetiyle devam ediyor"(4).

T.B.M.M.'nin Açılışı

Baş tarafta da belirttiğimiz gibi, Mustafa Kemâl İstanbul'da Meclis-i Meb'usânın toplanmasının hiçbir fayda sağlamıyacağı gibi tehlikeli olacağını da önceden haber vermişti. Bu sebeple daha Ankara'ya gelmeden önce Meclisin Ankara'da toplanması için kendi tabiriyle "hazırlık ve tertibâta" başlamıştı(5).

28 Ocak'ta Meclis-i Meb'usânın İngilizler tarafından basılması, daha sonra Mart ayında İstanbul'un işgali, bazı meb'usların Malta'ya sürülmesi Mustafa Kemâl'in haklı olduğunu isbat etmiştir. Bir yabancı yazarın belirttiği gibi(6), İstanbul'un işgali Ankara'nın işini kolaylaştırmıştır. Fransızlarca işgal edilmiş ve çatısı örtülmemiş olan İttihat-Terakki Fırkasının binası düzenlenmiş ve kiremitler ve sıralar bile Ulucanlardaki bir okuldan ve vatandaşlardan temin edilmiştir.

Daha Meclis açılmadan 2 gün önce bütün vilayetlere, kazalara, köylere kadar gönderdiği telgraflarda 23 Nisan'ın tablosunu Mustafa Kemâl Büyük Nutku'nda şu şekilde çizmiştir :

(3) Mustafa Kemâl, *Nutuk*, 1934, T.T.K. baskısı, 1981, 1984, c. I, s. 444.

(4) 27 Aralık 1919 tarihli telgraf.

(5) Mustafa Kemal, *Nutuk*, a.g.e., c. I, s. 484.

(6) Lord Kinross, a.g.e., s. 316.

"Tel. Gayet müsta'cebidir.

Ankara, 21/4/1920

Ankara'ya acole tezkere

Kolordulara (K.O.14. Vekâletine)

Fırka 61 Kumandanlığına, Refet Beyfendi'ye

Bilûmum Vilayâta, Müstakil Livalara, Müdafaa-i Hukuk

Hey'et-i Merkeziyelerine, Belediye Riyasetlerine

Bimennihilkerim Nisanın 23. Cuma günü, Cuma namazını müteâkib
Ankara'da Büyük Millet Meclisi Küşad edilecektir...

Yevm-i mezkûrun teyid-i kutsiyeti için bugünden itibaren merkez-i
vilâyette Vâli Beyfendi hazretlerinin tertibiyle Hatim ve Buhari-i şerif ti-
lâvetihe bed'olunacak ve hatm-i şerifin son aksâmı teberrüken Cuma gü-
nü namazdan sonra daire-i mahsusa önünde ikmal edilecektir...

İşbu tebliğin hemer neşr ü tamimi için her vasıtaya müracaat pluna-
cak ve serian en ücra köylere, en küçük kitaât-ı askeriyeye, memleketin
bilûmum teşkilât ve müessesâtına iblağı temin edilecektir. Ayrıca, büyük
levhalar hâlînde her tarafa ta'lik ve mümkün olan mahallerde tab'i ve tek-
sir ve meccanen tevzi edilecektir.

Genab-ı Hak'tan muvaffakiyet-i kâmile tazarru olunur.

Hey'et-i Temsiliye nâmına
Mustafa Kemâl"(7)

Görüldüğü üzere, halkın hissiyatını, temayülünü, kabiliyetini, sevk ve
idaresini gayet iyi bilen Mustafa Kemâl, Ankara'da ve Ankaralıları da millî
mücâdele için en uygun zemini bulmuş ve onu çok iyi kullanmıştır. O, bu
başarıya adım adım, sabırla, metanetle, cesaretle ve eline geçen fırsat-
ları çok iyi değerlendirmek ve halkın arasına girip onunla kaynaşmak, bü-
tünleşmek, yani sine-i millete dönmek suretiyle ulaşmıştır. Bu sebeple
de Onun mücadelesi, bugün bazı komsularımızda görüldüğü gibi halka
rağmen halkçılık değil, halk için halkçılık olmuştur. İşte Atatürk'ün başa-
rısının sırrı burada yatmaktadır.

(7) Mustafa Kemâl, Nutuk, s. I, s. 570.